

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 66 October 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3687>

KIRGIZ GELENEKSEL SPORLARININ TARİHSEL ARKA PLANI*

THE HISTORICAL BACKGROUND OF KYRGYZ TRADITIONAL SPORTS

Mehmet TÜRKMEN**
Nurdin USEEV***

Öz

Toplumun gelişmesi için belirli tarihsel koşulların bir ürünü olarak fiziksel kültür ve spor, insanın ruhsal faaliyetinin tarihsel olarak ortaya çıkan sonuçlarının toplamını oluşturur. Bu çalışmada en kadim Türk halklarından birisi olan ve engin bir tarihe sahip Kırgızların geleneksel sporlarının arka planı incelenecektir. Bozkır - göçebe hayat tarzına uyumlu, milli irade ve niteliklerine göre başta binicilik, atıcılık ve güreş olmak üzere çok sayıda sporlar ortaya çıkarmışlardır. Araştırmanın amacı; geleneksel sporları meydana çıkaran doğal şartlar, sporların pratik karakterini belirleyen faktörler, Kırgız halkına sağladığı pedagojik ve sosyo-kültürel faydaları nelerdir sorusuna cevap aramaktır. Araştırmanın yöntemi; konusu gereği birkaç yöntemle incelemek mümkün, ama bunlardan tarihsel yöntem kullanmak tercih edilmiştir. Çalışmanın sınırlılığı; bugünkü Kırgızistan ve tarihi coğrafyalarıdır. Sonuç olarak; fiziki olduğu kadar fikri ve ahlaki olduğu anlaşılan Kırgız geleneksel sporları, sosyal yapı ve yaşayışlarının her safhasında yer almıştır. Çağın değişmesi ve gelişmelerine göre bir takım eklenti ve çıktıları olmuştur. Ekonomik hayatın hayvancılığa dayanıp konar-göçer halk oluşları, yaşadıkları çetin doğa şartları ve iklim koşulu, eski dünyada çok sık savaşların olması vs. bu sporların tarzını ve talebini belirlemiştir. Bunların pedagojisi ile töreye uygun örf -adet ve geleneklere saygı sağlamıştır. Pratikte ise Kırgız halkının tüm bu zorlukların üstesinden gelmesini sağlamış ve güçlü bir asker halk yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Geleneksel Sporları, Tarihsel Arka Plan.

Abstract

Physical culture and sport as a product of certain historical conditions for the development of society, it is the sum of the historical results of human spiritual activity. In this study, one of the oldest Turkish peoples and the background of the traditional sports of the Kyrgyz with a long history. Steppe - compatible with nomadic lifestyle, national will and according to qualifications horse riding, were many sports, including shooting and wrestling. Purpose of the research; natural conditions that reveal traditional sports, the factors that determine the practical character of sports, what are the pedagogical and socio-cultural benefits of the Kyrgyz people? to answer the question. Method of research; It is possible to examine with a few methods, but it is preferred to use the historical method. The limitation of the study; present Kyrgyzstan and their historical geographies. As a result; Kyrgyz, which is understood to be both intellectual and moral as well as physical, has taken part in all stages of traditional sports, social structure and life. There have been some add-ons and outputs according to the changes and developments of the era. The economic life is based on animal husbandry and becoming nomadic people, they live in steep natural conditions and climatic conditions, very frequent battles in the old world, etc. it has determined the style and demand of these sports. In practice, the Kyrgyz people have overcome all these difficulties and made a strong military people.

Keywords: Kyrgyz Traditional Sports, Historical Background.

* Bu çalışma KTMU-BAB-2018.GOSAUM.01 nolu, "Kırgızistan ve Türkiye'de Geleneksel Atlı Sporların Araştırılması" başlıklı projeden üretilmiştir.

** Prof. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Muş/ Türkiye & Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Geleneksel Oyun ve Spor Araştırma Uygulama Merkezi, Bişkek/ Kırgızistan. turkmenafsin@hotmail.com

*** Yrd. Doç. Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Türkoloji Bölümü & Geleneksel Oyun ve Spor Araştırma Uygulama Merkezi, Bişkek/ Kırgızistan. nuruseev@gmail.com

1. GİRİŞ

Eski Türk göçebe bozkır kültürünün oluştuğu ve günümüze geliştiği coğrafyalarda yaşayan, göçeri ve yerleşim yerlerini, iktisadi ve sosyal hayat sahalarını buna göre tayin eden Kırgızlar, aynı zamanda ilk Türk halklarının karakteristik özelliklerini de bünyesinde en fazla muhafaza edebilen boy durumundadırlar. Bunların yanı sıra söz konusu sporların kökenine inmede, teorik ve pratik açıdan incelenmesinde, unutulmuş ve unutulmaya yüz tutmuşları gün ışığına çıkarmada, bilinmeyen yönleri ve orijinal adlarıyla doğru yansıtmada da Kırgızlar, Türk halkları içerisinde en potansiyel bilgi ve birikimlere sahiptirler (Türkmen, 2013, 74). Sporun tarihi, muhtemelen, insanların aktif varlıklar olarak var oluşları kadar uzağa uzanır. Spor, insanların doğa ve çevre konusundaki ustalıklarını arttırmaları için yararlı bir yol olmuştur (İmamoğlu ve Koca, 2018, 554-559). Bedensel aktiviteler insanlara sosyal konum ve statü kazandırır (Ermiş ve İmamoğlu, 2019, 1-6). Davranışlarda değişim oluşturabilir (Ermiş ve ark., 2017, 589-599). Tarih boyunca böyle olmuştur. Özellikle Türklerde spor ve oyun kültürü çok yaygın idi. Bu Asurlar, Etiler ve Hititlerden yani ön Asya uygarlıklarından itibaren gelişerek devam etmiştir (İmamoğlu ve Koca, 2018, 479-488). Bazı spor dallarının kökenleri veya ortaya çıkışları konusunda tartışmalar bulunmaktadır (Koca ve ark., 2018, 1490-1497). Bazı sporlar ve uygulamalar günümüze kadar gelmiştir. Örneğin Halat çekme günümüzde Türkiye’de de geleneksel sporlar olarak yapılmaktadır (Demirtaş ve İmamoğlu, 2018, 484-491). Sporun konumu diğer toplumları da etkilemiştir. Örneğin Etrüsklerin sanatında Türklerin etkisi olduğu görülür (İmamoğlu ve İmamoğlu, 2018, 725-744). Her milletin geçmişten süzülerek gelen, sosyal yapı ve yaşayıştan kaynaklanan, kısmen de coğrafi özellikleri de bünyesinde barındıran spor kültürü anlayışları vardır (Türkmen ve ark., 2006, 77-94). Sportif faaliyetlerin insanı eğlendirdiği, hoşça vakit geçirmesini sağladığı gibi birçok faydaları vardır (Yamaner ve ark., 2018, 251-257). Örneğin spor insanların vücutlarının güzel ve estetik görünmesini sağlar (Yamak ve ark., 2018, 1377-1388). Sporun kişiliğin oluşumu ve karakter niteliklerinin gelişiminde rol oynadığı birçok eğitimci tarafından kabul edilmektedir (Ermiş ve ark., 2018, 589-598). Spor, yoğun kişilerarası ilişkiler yanında yaygın grup yaşantıları sergileyen bir olgu olarak hem sosyal bir nitelik taşımakta hem de sosyal bir ihtiyaç sayılmaktadır. Sporun doğrudan kültürün veya onun her toplumda ayrı şekil ve muhtevada ortaya çıkardığı kültürel yapı elemanlarının altında kalır. Kültürel özellikler ve davranışlar toplumdan topluma değişir (Aslan ve ark, 2017, 41-55). Asya vücut kültüründeki bilgiler, düşünceler ve uygulamalar daha ziyade toplumların kültürel yaşantılarıyla bir paralellik göstererek dönemler itibariyle farklı şekillerde hayata geçirilmiştir. Asya toplumlarında mistik hayat anlayışının, savaş zorluklarının ve filozofik dünya görüşlerinin meydana getirdiği kültür o toplumda sporu beden ve ruh dengesinin sağlanmasında bir araç durumuna sokmuş ve onun toplumda yaygın bir biçimde kullanılması fikrini ortaya çıkarmıştır. Sporun toplum içinde yaygınlaştırılması, diğer pek çok faktörle birlikte, fertleri yönlendiren değer yargıları, gelenek ve göreneklerin spor türlerini desteklemesi ile de bağlantılı görülmektedir (İmamoğlu ve ark., 1997, 139-144; Taşmektepligil ve İmamoğlu, 1996, 41-51).

Toplumun gelişmesi için belirli tarihsel koşulların bir ürünü olarak fiziksel kültür ve spor, insanın ruhsal faaliyetinin tarihsel olarak ortaya çıkan sonuçlarının toplamını oluşturur. Göçebe yaşam tarzının koşullarında, binicilik sporları ve oyunlar, fiziksel kültürün ana formları ve beden eğitiminin ana araçları olarak kalmaya devam etmiş ve çocuklar arasında- yine içeriklerini yansıtan açık hava oyunları, göçebe bir yaşam tarzının ürünleridir. Kırgızistan’da bilim adamları tarih ve kültürü incelemeye devam ediyorlar. Fiziksel kültür tarihine de büyük ilgi duyuluyor. Ulusal kültürün çeşitli geleneklerini, ritüellerini ve manevi değerlerini korumak ve restore etmek için çalışmalar yapılmaktadır. Herhangi bir ulusal görüntünün ana bileşeni fiziksel egzersizler ve oyunlardı. Güç, el becerisi ve mesafe yarışmaları sadece festival eğlencesi olarak değil, aynı zamanda insanların fiziksel ve ahlaki gücü ve ruhunun bir testi olarak da kullanıldı. Esneklik, kararlılık ve sağlıklı ruhu ifadesidir (Mendot ve ark., 2014, 128). Her milletin kültürünün parlak bir özelliği, yarattığı oyunlardır. Oyun bir kültürün amblemidir, bu nedenle oyuna dayalı pratiklerin derin bilgisi, bir toplumu tanımak için önemli bir unsurdur (Parlebas, 2005, 13; Lavega, 2007, 67). Yüzyıllar boyunca bu oyunlar çocukların ve yetişkinlerin günlük yaşamlarında mevcuttur. Özel zihinsel özellikleri ve önemli kişisel nitelikleri geliştirir, ulusun dünya görüşlerinin toplumsal yapısını yansıtır. Bu nedenle, şu andaki en önemli konulardan biri Kırgız halk kültürünün canlanmasıdır. Bir milletin millet olarak korunabilmesi için, milletin tarihini ve kültürünü derinlemesine incelemek gerekir. Fiziksel kültür ve sporun oluşumu ve gelişimi, Kırgızların gelişiminin tarihi aşamalarıyla, ortak tarihiyle ve diğer Türklerin tarihiyle birlikte kültürüyle de yakından ilgilidir. Fiziksel kültür, ulusal kültürün tarihsel olarak oluşturulmuş bölümlerinden biridir ve aynı zamanda bir insanı eğitmenin en önemli araçlarından biridir. Neticede halkın genel kültürünün bir parçası olarak fiziksel kültür de dahil olmak üzere, insan kültürünün gelişimi Kırgızistan çapında önemli bir iş haline gelmiştir.

Göçebe devrin bir devamı olarak, Kırgız merasim ve eğlenceleri, av etleri tedariki İslâmî dönemde de bütün teşkilatıyla muhafaza edilmişti. Meselâ, Selçuklularda avcılığın bir merasim, bir askeri spor ve manevra mahiyetinde devam etmesi, av merasimlerinden sonra hükümdarların umumi ziyafet ve eğlence tertip etmeleri eski Türklerin dini ayinlerinin İslâm devrine, dini mahiyetini kaybederek intikal etmesinden başka bir şey değildi. Filhakika Türklerin totem devresinde bulunduğu zamanlarda bu av merasimlerinin dini bir hüviyet taşımaktadır. Eski Türklerin en ziyade itina ettikleri avlar, dini avlardı. Eski Türkler de av dini ve iktisadi amaçlarla yapılırdı. Kırgızlar uzun kışlarda yapacak pek işleri olmadığından avcılıkla uğraşarlardı. Hayvancılık ve ekicilikten başka işle uğraşmayan Kırgızlarda avcılık eğlence olarak yapılırdı. Dağ keçisi, yaban domuzu, güneyde vaşak, sırtlan, kaplan avı yapılırdı. Avcılık kuş, köpeklerle sürgün avı ve at üzerinde yapılırdı. Aynı düzenin Göktürklerden itibaren Türk Kültür hayatında da görülmesi Kırgız kültürünün Türk Kültür çevresindeki yerini kuvvetli bir şekilde teyit etmektedir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren spor tarihçiliği Batı dünyasında bir alt-disiplin olarak gün yüzüne çıkmıştır. Bu durum, tüm toplumların tarihinin anlaşılmasında çok önemli ipuçları vermiştir. Aynı zamanda mevcut sosyal ilişkilerin dönüştürülmesinde de yeni bilgilerin ortaya çıkmasında büyük ölçüde etkili olmuştur. Meselâ Figürasyonla ilgili Teori'nin kurucusu Alman Sosyolog N. Elias, Uygurluk Süreci isimli iki ciltlik eserinde, modern sporların doğuşu ile medenileşme süreci arasındaki doğru orantıya dikkat çeker ve bunlar arasındaki ilişkiyi inceler (Elias,1939,43). Dolayısıyla Spor tarihçiliğinin öncü örneklerinin entelektüel ve politik tarihçiliğin hegemonyasını zorlayan "sosyal tarih" hareketi çerçevesinde üretildiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Hatta spor tarihçiliği 1930 yıllarda başlasa da 1980'lerden itibaren tüm disiplinleri kısıktırarak düzeyde bir gelişme sağladı. Bilindiği gibi toplumların düşünce ve davranışları, dilleri, değerleri, alışkanlıkları ortak bir kültürün oluşumunu sağlamış, onlara milli bir kimlik kazandırmıştır. Tabiatla mücadelesinde, düşmanlarla savaşında yararlandığı birtakım araçlar (at, ok, kılıç, süngü vb.) zamanla eğlenme isteğinin de unsurları olmuş, bunlardan yararlanarak çeşitli sporlara, oyunlara yönelmişlerdir. Bu oyunlar sayesinde bedeni dinç tutarak hem kendilerini savunmuş ve savaşa hazırlanmış hem de sportif faaliyetlerde bulunarak eğlenmişlerdir. Bu sportif faaliyetler kimi zaman yarış hâline getirilmiş, yarışın galibi kahramanlığın ve gücün timsali sayılmıştır. Bu oyunlara sosyal, siyasi, dini ve ekonomik yapı ve yaşayışlarının hemen her safhasında yer vermişlerdir.

Kırgızlar'da geleneksel spor oyunlarını sahici bir "dönemlendirme" yapabilmek, bunların şekli ve fikri yönlerini görebilmek, daha da önemlisi sosyal yapı ve yaşayışlarının her safhasında yer vermelerini tespit edebilmek için geçmişe dönük bir "tarih muhasebesi" yapmak amaçlanmıştır. Kırgızları dikkate alınmadan Türkiye dahil Türk halklarından herhangi birinin geleneksel spor oyunlarının ortaya çıkış sebeplerini bulabilmek ve bunların tarihini ve kültürel özelliklerini yazmak, havada kalacağı gibi ancak yazılan kâğıt kadar değer taşıyabilecektir. Bu arada, özellikle Türk spor kültüründe baş aksiyon olan atlı sporlarda akademik derinleşme, ancak Kırgız geleneksel atlı spor oyunlarını iyi tahlil etme ve tanımakla kolaylaşabilecektir. Çünkü Kırgız halk oyunları ve eğlencesinin oluşumu ve gelişimi, etnik grubun kendisinin gelişim tarihi ile yakından ilgilidir. İtimat edilebilir çalışmalar Kırgızların Orta Asya'nın en eski halkları arasında yer aldığını belirtirken, Milattan önce 201'de (Milattan önce 3. yüzyılda) proto-Kırgızların Asya bozkırlarında dolaştığını klasik Çin kaynaklarına dayanarak açıklamaktadırlar (Bartold, 1996: 176).

Amaç

Batı ve Doğu'nun göçebe ve bunun ileri aşaması olan tarımsal kültürlerinin bir bağlantısı olan bozkır gezintilerini dolaşmak ve keşfetmek, diğer göçebe kabilelerle birlikte, en engin maddi ve manevi kültürü yarattı, geliştirip zenginleştirdi ve en önemlisi günümüze getirmeyi başardı. Doğal olarak, bu süreç karşılıklı etkilenmeden ve değişimler olmadan, *acculturation* (başka bir kültürü ödünç alma) ve *inculturation* (yabancı bir kültürde ustalaşma) süreçleri olmadan gerçekleşemezdi. Bu çalışmada Kırgızların geleneksel spor oyunlarının tarihsel arka planının tamamını tespit edeceğimiz iddiasında olmayacağımızı belirtelim. Ayrıca ve öncelikle söz konusu oyun veya sporların tarih ve kültürüne ait iki farklı yönelimi birbirinden ayırmak gerekir kanaatindeyiz. Bunlar birbirlerini kapsasalar da, bu yöntemlerden birincisi; nesnel ve tarihi, ikincisi ise; öznel ve sosyo-psikolojiktir. Her iki durumda da biz bu çalışmada onların tüm argümanlarını ispatlamaya değil, sadece reprezentasyon olarak onları anlatmaya ve örneklemeye çalışacağız.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışmanın Hipotezi ve Evreni: Ancak, konu(lar) hakkında bu denli engin ve zengin potansiyele sahip olan Kırgızlar'ın Orta Asya halkları içerisinde en yetersiz yayınlara sahip olduğu bildirilmektedir. Aslında konuyu içeren araştırmaların az olduğunu söylemek doğru değil, en azından sayıca Türk halklarının birçoğundan daha fazla olduğu aşikardır (Dcanuzakov & Türkmen, 2018, 47). Ancak Orta Asya halklarının konu hakkındaki monografik çalışmaları değerlendiren çalışmalar, tüm devletlerin araştırmalarını yeterli bulurlar. Sadece Omurzakov'un Kırgız çalışmalarını (Kırgız ulusal sporları ve ulusal

oyunlar) merkeze alıp, onu örnek gösterirler. Fakat Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan çalışmalarından bu Kırgız çalışmalarını “daha az anlamlı” bulmaktadırlar (Taysayev, 1997, 21). Sımakov’ın çalışması, hiçbir hata yapmadan, bu genelleştirilmiş geçmişin oyunlarının ince bir tanımını sağlar; derinlik veya değişim duygusu olmadan, çünkü herhangi bir gelişme süreci önerecek yeterli materyal yoktur. Sistematik olarak Budist ve Şaman ritüellerinden geçerek ve dikkatle oyunların tarihi bir resmini çiziyor. Bununla birlikte Rojdestvenskiy, Sovyet komünist partisi politbürosuna (Politçeskoye Byuro) rapor vermek için geldiğinden, çoğu metin oyunlar ile sadece marjinal ilgilendiği için tarihsel görüntüsü kısmi ve opaktır. Her ikisi de memnuniyetle kaynaklarını gösterirler, fakat üretimdeki sırrın ilkesini vermezler, çünkü ikisinde de yazdıkları kültürü hor görme vardır. Dolayısıyla birçok sapmalar, özellikle - mümkün tarafgirliğinden bahsetme *sekter-retorik* sapmalara dalmasından şüphelenilebilir.

2.2. Çalışmanın sınırlılıkları: Geçmişe ve hatta günümüzde geleneksel spor oyunların sergilendiği organizasyonlar, açıkça; sadece “*ter atma*” fırsatı, “*doğal*” mücadeleci içgüdüleri açığa vurmak veya semboller yoluyla ifade etmek için fırsat değildir. Onlar aynı zamanda geniş ahlaki ve politik yankının sosyal değerleri etrafında organize olan, dikkatli bir şekilde yapılandırılmış kamuya açık organizasyonlardır. Çalışmanın evreni, Kırgız Türkleri geleneksel sporlarının tarihsel arka planını incelemekle sınırlandırılmıştır.

3. GENEKSEL ATLI SPORLARIN TARİHSEL ARKA PLANI

3.1. Eski Türklerde Fiziksel Kültür: Uygulamalar, birkaç aşamada birkaç yıl boyunca gerçekleştirilen tüm ritüel döngüsünden oluşuyordu. Örneğin, Orta Asya halkları arasında üç yılda at sırtında ilk bağımsız yolculuk veya yedi yıl boyunca at yarışlarına ilk katılım vardı. Oyunlar, doğada sosyal ve eğitseldi, çünkü çocukları ve gençleri hayata hazırlamayı ve onları tam teşekküllü olarak topluma yaşlarına özgü yeteneklerine göre tanıtmayı amaçladılar. Tutarlı bir şekilde biniciler, avcılar, savaşçılar oldular. Eski toplumda fiziksel kültür unsurları sosyal yaşamın tüm yönlerine nüfuz ederdi. Dahası, bu dönemdeki fiziksel kültür çeşitli örf, adet, görenekler ile tören ve ritlerle kutsanmıştır. Kırgızlar göçebe kültür gereği dağ ortamında, spor da kimliğin birçok özelliğini koruyor. Bunun nedeni, doğa unsuruyla sürekli mücadeledeki bozkırın ve yüksek dağların kendine özgü koşullarında, militarize beden eğitiminin her zaman özel bir öneme sahip olmasıdır. Ek olarak, uzun süre aynı doğal koşullar, ataerkil ve erken feodal, militan bir yaşam biçimini korudu. Yetenekli ve cesur savaşçıları eğitmeyi amaçlayan oyunların ve egzersizlerin, ana özellikler çok sert ve çok riskli oluşlarıydı.

3.2. Atın Evcilleştirilmesi ve oyunlar: Binicilik atlarını evcilleştirmek, binicilik oyun ve sporlarını ile askeri eğitimin amaçlarına uygun yarışmaların ortaya çıkmasına neden olur. İlkel komünal sistemin ayrışması aşamasında “askeri demokrasi” nin ortaya çıkması, Merkezi Asya bozkırlarında Alaman-Baigi'nin ortaya çıkması ile ilişkili- bir savaşçıyı eğitmek için kullanılan bir tür rekabetti. Ülke çapında aksine, geleneksel spor, oyunlar ve egzersiz birçok yönden eşsizdir. Doğru, amaçları, hedefleri, içerikleri ve kalkınma dinamikleri, nüfusun modern beden eğitiminin gereksinimlerine bağlı olarak değişir ve bu sürece kuşkusuz, ulusal kültürlerin artan karşılıklı zenginleşmesi ve modern toplumda insanın uluslararası özelliklerinin aktif olarak oluşması eşlik eder. Kırgız geleneksel sporları hakkında ilk monografik çalışmayı Rojdestvenskiy 1928 yılında yapmıştır. 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın ilk yarısında yapılan çalışmalar daha ziyade alt başlıklar halindedir. 1980 yılında Sımakov oyunlar hakkında en iyi antropolojik derlemeyi yapmıştır. Şimdi antropolojide kültürel analizin bir şekilde tarihsel bir çerçevede bağlamsallaştırılması gerektiği kabul edilmektedir (Cohn, 1987; Fabian, 1983; Rosaldo, 1994, 524-529; Sahlins, 1995). Bu, etnografyanın tarihi yeniden yapılanmaya dayandırılması gerektiği anlamına gelmez. Tarih, kurum ve grupların bütünsel bir anlayışına entegre edilmelidir. Bir olayın tarihinin, nesnel ve tarafsız bir tanım olduğu kadar ve güncel kaygıların bir yansıması olduğu kadar eleştirel bir değerlendirme yapmadan geçmiş referans yapmak yeterli değildir. Tersine, tarihin yeniden değerlendirilmesi etnografyanın yorumlanma ve analiz edilme biçimine önemli bir ışık tutabilir. Bu çalışmada tarihsel bilgi eksikliği, tarihi bu şekilde kullanmamı engelliyor. Çünkü bu iki kaynaktan çok fazla tekrarlama var ama çok az detaylandırma var.

3.3. Spor tarihi üzerine bazı düşünceler: Spor tarihi asla genel ve kültür tarihinden asla bağımsız değildir. Bu arada 70 yıl Sovyet rejimi tarafından tarihin korkunç bir şekilde tarif edilmesini de unutmamalıyım. Bu rejim sadece öğretiyeye ait postüllarıyla uyum halinde bir tarih icat etmeyi başarmakla kalmadı. Fakat aynı zamanda, Hegel ve Marx’ın teorilerini dogmatikleştirerek, tarih tahlilinin “yanılmaz” metodunu ve başlangıçta kabul edilmiş uzlaşmaların mantıki sonucu olarak hizmet etmek zorunda olduğu bir siyasi öğretinin aleti olan tarihi materyalizmin temel katkısının savurganlığını yaratmayı da başardı. Adorno şunu yazmıştı: “*Kültürümüzün en göze çarpan yönelimlerini özetlemeye çalışsak, bugün bunun için spordan daha verimli bir alan bulamayız*” (Adorno, 1982, 56). Oyunun tüketilme şeklinin toplum ve kültürlerle ilgili her çeşit bilgiyi ortaya koyduğu söylemektedir ki, bu doğrudur. Türk halkları bozkır yaşam tarzına uygun, milli irade ve niteliklerine göre başta Binicilik, Atıcılık ve Güreşler olmak üzere 400’e yakın spor

ortaya çıkarmışlardır. Bunların sergilenişinin fikri yönünde dini unsurlar, şekli yönünde de milli unsurların yattığı açık bir şekilde görülebilmektedir (Türkmen, 2018, 75). Kırgız yazar Anarkulov; "Halkın isteği, dileği, umudu, sevinci, tasası, kahramanlığı, hürriyete ve eşitliğe, adalete ve hakikate doğru atılmalı, mücadelesi bu oyunlara yansımış, esasen bu oyunların muhteşimiyatını oluşturmuştur. Halkın terbiyevi güzel örnekleri, derin felsefi görüşleri ve tüm milli karakteri bu oyunlarda görülebiliyor (1997, III) demektedir. Dışarıdan birisi için, Kırgız geleneksel sporunu anlamak, şüphesiz Kırgızların ve hatta diğer Türk halklarının sosyal hayatının diğer yönlerine de çok fazla ışık tutar. Kırgızistan'da gök-börü kadar sembolik "ağırlık" taşıyan başka bir spor yoktur. Gök-börü'nün uyandırdığı duygular statik veya kanun olmaktan uzaktır. Gök-börü'nün sembol ve imgelerinin yorumları tabii ki farklı şekillerde kullanılabilir ve hegemonik süreçlerde ve karşıt emsallerinde araç olarak benimsenebilirler. Aslında, kök-börü ulusal gücü anlatan mitlerin meydana getirilmesinde ve ahlak eğitiminde neredeyse şövalyelik anlayışında yarışma ve gösterilerde sistematik olarak kullanılırlar. Başta binicilik, atıcılık ve güreş olmak üzere geleneksel sporlar Kırgızlar tarafından teyakkuz ve savaş tekniklerini bileme yolu olarak görülür, fakat aynı zamanda fiziksel mahareti de ruhsal güç ve kutsanmanın bir işareti olarak görülür. Son olarak, bu sporlar erkek gücünün önemine duyulan derin ilgiyi ve Orta Asya'da antropologlar tarafından bildirilen "alp erkek sıfatı"nın fiziksel maharet ile eş tutulduğu estetik bir kodu gösterir. Spor daha sonraları Türklerde sünamelere bile yansımıştır (Yıldırım ve ark.,2002,26-34).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Asyatik göçebe beden eğitimi araçları, geçmişte Kırgızlarda beden eğitiminin sistematik formülasyonu, militarize edilmiş toplumsal yaşam biçiminin şartlarıdır. Kırgızlar çok köklü bir Türk kavmi olmalarına rağmen nüfusça azdılar. Bunun için gelecekte, güçlü, deneyimli savaşçılar yetişmeleriyle meşguldüler. Çocuklar askeri işlerde, atı ele geçirerek sanatlarını geliştirdiler ve çeşitli yarışmalara ve dövüş sanatlarına aktif olarak katıldılar. Kırgız milli spor oyunları ve eğlencesi, kültürel mirasının bütünüyle bir parçasıdır. Toplumun gelişmesi için belirli tarihsel koşulların bir ürünü olarak fiziksel kültür ve spor, insanın ruhsal faaliyetinin tarihsel olarak ortaya çıkan sonuçlarının toplamını oluşturur. Göçebe yaşam tarzının koşullarında, Kırgız binicilik spor oyunları, fiziksel kültürün ana formları ve beden eğitiminin ana araçları olarak kalmaya devam etmiş ve çocuklar arasında- yine içeriklerini yansıtan açık hava oyunları, göçebe bir yaşam tarzının doğal ürünleri olduğu belirlenmiştir. Spesifik etnografik materyaller, göçebe Kırgızları spor egzersizlerinin ve oyunlarının yaşamlarıyla bağlantısını, halk kültürü unsurlarının, yaşamın, ritüellerin, büyüleri inançların bir yansıması olduğunu göstermektedir. Bu tür yarışmalar çok popülerdi ve işten boş zamanlarında yapıldı- düğünlerde, cenazelerde, anma, unutulmaz dini günlerde, takvim döngüsünün ayinleri vb. günlerde mutlaka uygulandı. Kırgızlar göçebe dağ ortamında, spor da kimliğin birçok özelliğini hala koruyor. Bunun nedeni, doğa unsuruyla sürekli mücadeledeki eteklerin ve yüksek dağların kendine özgü koşullarında, militarize beden eğitiminin her zaman özel bir öneme sahip olmasıdır. Ek olarak, uzun süre aynı doğal koşullar, ataerkil ve erken feodal, militan bir yaşam biçimini iktisadi hayatı gereği korumasından kaynaklanmaktadır. Sürekli hayvanlarına mera aramak zorunda olan bir toplum, her an başka bir kabile veya kavimle çatışmaya girebilmektedir. Bununla birlikte nüfuslarının az oluşu, Kırgızlarda yetenekli ve cesur savaşçıları eğitmeyi amaçlayan oyunların ve egzersizlerin ortaya çıkmasına vesile olmuş, yani göçebe yaşam arzı bu tip oyunların talebini doğası gereği ortaya koymuştur. Böylece Kırgızlar asker ve binici bir halk olarak tarihe kendi adını yazdırmıştır. Öte yandan, Kırgızların klasik dönem ile Merkezi Asya'da yaptığı antik ve yaygın olan sporlar, bu sporların bugüne kadar gelmiş olan otantik uzantıları, sosyal bilimlerle uğraşanların araştırdıkları odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Bunlardan sadece iki araştırmacı Sovyet döneminde münferit olarak rejime yaranma telaşıyla "oyunların Kırgızların en ilkel güdülerine hitap ettiği" yolundaki önyargı, bir süre bu spor çalışmalarından uzak durmasına yol açmıştır. Fakat oyunların popüleritesinin çok yüksek olması tekrar sosyal araştırmacıların ilgisini yoğunlaştırdıklarını göstermiştir. Kırgız milli oyunlarının sergilenişinde 19. ve 20. yüzyılın başındaki kaynaklar, etnografik gerçekliğin yanı sıra, İslam öncesi kültürün arkaik özelliklerinin toy ve aş çerçevesinde varlığına tanıklık ediyor. Böylelikle denilebilir ki; hangi yolla düşünürseniz düşününüz Kırgız geleneksel oyunlarının tarihsel veya psikolojik, öznel veya nesnel kökeninde savaşçı becerileri geliştirmekle birlikte dinsel bir yan bulunduğu ve doğasında manevi olduğu, en azından kayıtlı tarih kadar eski olduğu sonucuna varılır.

Fiziksel kültür, ulusal kültürün tarihsel olarak oluşturulmuş bölümlerinden biridir ve aynı zamanda bir insanı eğitmenin en önemli araçlarından biridir. Neticede halkın genel kültürünün bir parçası olarak fiziksel kültür de dahil olmak üzere, insan kültürünün gelişimi Kırgızistan çapında önemli bir iş haline getirilmesi için daha ciddi araştırılması önerilir.

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor (1982). *Prisms*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

- Anarkulov, H. F. (1991). *Kırgızdın El Oyundarı*. Bişkek.
- Aslan, H., Erdağı, K., Işık, B., Erdoğan, M., Güvenc, A. (2017). The Prevalence of Smoking and Attitudes toward Smoking Young Athletes and Coaches. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(1), pp. 41-55
- Bartold, V. V. (1996). *Selected Works on the History of Kyrgyz and Kyrgyzstan*. Bishkek.
- Cohn, B. S. (1987). *An Anthropologist Among the Historians and Other Essays*. Delhi: Oxford Univ. Press
- Demirtaş Ö., İmamoğlu G. (2018). In Ancient Egypt, Gymnastic, Dance, Ball Games and Interpretation of Their Visuals. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 11(59), s. 484-491
- Dcanuzakov, K. & Türkmen, M. (2018). Increasing the popularity of traditional ancient history sports: Kyrgyzstan. *Turkey Example Scientific-practical journal*, 3 (23), 796, s. 46-49
- Elias, Norbert (1939). *Über den Prozeß der Zivilisation*. V. 1, Basileia: Verlag Haus zum Falken.
- Elashvili, VI. (1973). *Traditsii gruzinskoy narodnoy fizicheskoy kul'tury i sovremennost [Gürcü halkının fiziksel kültürü ve modernliği gelenekleri]*. Tiflis: Metsniyereba.
- Ermış, E., İmamoğlu, G. (2019). The Effects of Sport Education and Fine Arts Education on Social Appearance Anxiety. *Journal of Education and Training Studies*, Vol. 7, No. 6, s.1-6
- Ermış, E., Ermış, A., İmamoğlu, O. (2018). Association Between Sport and Multiple Intelligences of Students in Adulthood Period. *Turkish Studies Social Sciences*, Volume 13/18, p. 589-598
- Ermış, E., Satıcı, A., İmamoğlu, O., Aydoğan, A. (2017). Coaching Behaviors Perceived by Adolescent Athletes, *The Journal of Kesit Academy*, 3(12), pp. 589-599
- Fabian J. (1983). *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*. New York: Columbia Univ. Press
- İmamoğlu, O., Taşmektepligil, M. Y., Türkmen, M. (1997). Türk Kültüründe Spor. *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, s.139-144
- İmamoğlu, G., Koca, F. (2018). Comments With Figurines About Boxing, Wrestling and Fencing in The Ancient Egypt. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 11 (59), s. 554-559
- İmamoğlu, G., Koca, F. (2018). The Depict of Sportive Struggles with Animals in Some Images in Ancient Times. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 11, (61), s.479-488
- İmamoğlu, M., İmamoğlu, G. (2018). Etruscan's Sports Activities. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(26), s. 725-744
- Jung, C. G. (2007). *İnsan ve Semboller*. Çeviren: A.N. Babaoğlu, İstanbul: Okyanus Yayınevi
- Khamchiyev, K. M. ZH. K. Bukanova, ZH.K. Karimova, G.T. İl'yasova, L.V. Kirilinskaya. (2013). *Razoitiye natsional'nykh vidov sporta i narodnykh igr [Ulusal sporların ve halk oyunlarının gelişimi / The development of national sports and folk games]*. Astana: TOO «Shikula i K». – 40 s. na ruskom yazıyke.
- Koca F., İmamoğlu G., İmamoğlu O. (2018). Hunting, Horse Riding and Archery Sports in Ancient Egypt and Interpretation of Their Depictions. *The Journal of International Social Research*, 11(59), s.1490-1497
- Lavega, P. (2007). Traditional games in Spain. A Social School of values and learning. in: *International Journal of Eastern Sports & Physical Education (IJESPE)*. vol. 5, 1 p. 152-170
- Mendot, E. E. - A.V. Gaskov, A.A. Sakhiulin. (2014). Development of physical culture and sport in Tuva. *Vestnik Buryatskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 13, pp. 128-132
- Parlebas, P. (2005) "El joc, emblema d'una cultura", Enciclopedia Catalana "Jocs i Esports tradicionals". *Tradicioniari, Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*, Vol. 3 Barcelona: Enciclopèdia catalana; s.13-20.
- Rojdestvenskiy, P. A. (1928). *Kırgızskiye natsionalniye sport igri*. Frunze.
- Rosaldo, R. (1994). Whose cultural studies?. *Anthropology*, 96: 524-29 pp.
- Sahlins, M. (1995). *How "natives" think. About Captain Cook, for example*. Chicago: Univ. Chicago Press
- Simakov, G. N. (1980). *Obshchestvennyye funktsii kirgizskikh narodnykh razvlechenij v konce XIX v. – nachale XX v.* Leningrad: Nauk.
- Taşmektepligil, M. Y., İmamoğlu, O. (1996). Türkiye'de Kültürel Yapının Spora Etkisi Üzerine Düşünceler. *Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 1 (I), s.41-51
- Taysayev, K. U. (1997). "Etnografiya traditsionnogo sporta u narodov Severnogo Kavkaza" [Ethnography of traditional sports among the peoples of the North]. Academic degree: Doctor of Historical Sciences Place of defense of the thesis: Moscow, VAK specialty code: 07.00.07
- Türkmen, M. (2013). Opinions about Kirgiz traditional equestrian sports. *Vestnik Fizicheskoy Kulturi i Sporta*, Volume (Issue) No: 1- (9), pp. 74-79
- Türkmen M. İmamoğlu, O. Ziyagil M.A. (2006). Popularity of the Wrestling sport in Turkey and it's comparison with the selected sports. *Researches About The Turks All Around The World*, 163, s. 77-94
- Yamak, B. İmamoğlu O., İslamoğlu, İ., Çebi, M. (2018). The Effects of Exercise on Body Posture. *Turkish Studies Social Sciences*, Volume 13(18), s. 1377-1388
- Yamaner, F., İmamoğlu O., Yamaner, E., Keskin, E. Ç. (2018). Investigation of the Moral Attitudes of Students who Are Taking Sports Training. *The Journal of Kesit Academy*, 4 (13), s. 251-257
- Yıldırım, Y., İmamoğlu, O., Türkmen, M. (2002). Osmanlı Devletinde Sporun Surnamelere Yansıması. *Güneyde Kültür Dergisi*, Cilt 13, Sayı 136, s.28-34